

ПРОСОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА В КОНТЕКСТІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ

А.І. Уханова

доцент кафедри клінічної психології

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Постановка проблеми. Якщо під просоціальною поведінкою розуміти тільки безкорисливі дії, то можна говорити про внутрішню мотивацію. Однак культура, релігія, звичаї, правила етикету, стереотипи схиляють індивіда чинити дії, рушійною силою яких є зовнішня мотивація (позитивна емоція, схвалення та отримання соціального статусу тощо). Чим краще розвинена емоційна сфера людини, тим сильніша внутрішня або зовнішня мотивація просоціальної поведінки [1].

Аналіз останніх джерел та публікацій. У літературі вказується, що молодь, через моральну нестійкість і соціальну незрілість, брак життєвого досвіду завжди підвладна впливам: конструктивним просоціальним чи деструктивним антисоціальним [2]. Відповідно з метою зниження дезадаптації неповнолітніх потребується надання просоціальним групам необхідної підтримки та спільної роботи з організаторами дитячого руху з переорієнтації асоціальних груп у просоціальні [3].

Таким чином, метою дослідження було визначити взаємозв'язок просоціальної поведінки з соціально-психологічними характеристиками старших школярів.

Виклад основного матеріалу. Загальна вибірка дослідження становила 615 осіб. Остаточний обсяг вибірки склав 589 осіб. Дослідження проводилося в середніх навчальних закладах міста Одеси (всього 10 середніх навчальних закладів). Середній вік респондентів склав 14,866 років ($SD = 1,107$ років). Були охоплені навчальні заклади різних типів: загальноосвітні школи (ЗОШ), гімназія, ліцей, коледж і школа-інтернат. Було використано наступні методики: шкалу благополуччя ВООЗ (World Health Organization, 2003), яка визначає

самопочуття, активність, настрій; шкалу батьківської залученості та шкалу психологічного і фізичного булінгу (психометрично обґрунтованих для нашого дослідження) [4] та шкалу просоціальної поведінки (психометрично обґрунтовану для нашого дослідження) [4]. Було проаналізовано взаємовідношення просоціальної поведінки з питаннями приналежності до релігії; релігійної конфесії; кількості годин, які підлітки сплять вночі; поведінки самоушкодження; віри у Бога; кількості близьких друзів; об'єктивного і суб'єктивного відчуття самотності, хронічних захворювань, психосоматичних порушень.

Нами було проаналізовано взаємовідношення просоціальної поведінки з вищезазначеними соціально-психологічними конструктами. За допомогою критерію Кендалла (τ_b) прямо пропорційний статистично значущий зв'язок було встановлено між просоціальною поведінкою підлітків та вірою у Бога ($\tau_b = 0,133$; $p < 0,001$). Далі нами було проаналізовано взаємозв'язок між питанням стосовно приналежності респондентів до релігії та просоціальністю. Для віруючих у Бога середнє значення склало – 15,251 балів, для невіруючих у Бога середнє значення склало – 14,480 балів та для переконаних атеїстів середнє значення склало – 13,447 балів. Таким чином, підлітки, які вірять у Бога виявилися більш просоціальними. Про це свідчить як F-критерій Фішера ($F = 12,550$; $p < 0,001$), так і критерій Велча ($V = 8,338$; $p < 0,001$). Статистично значущого зв'язку між просоціальною поведінкою та питаннями стосовно релігійної конфесії, наявності хронічних захворювань та кількості годин, які підлітки сплять вночі та поведінкою самоушкодження встановлено не було.

Між просоціальною поведінкою та психологічним і фізичним булінгом статистично значущих зв'язків встановлено також не було. В дослідженні, присвяченому булінгу, яке проводилось серед американської молоді, говориться про те, що занепокоєння дитини з приводу власного статусу та безпеки може завадити їй займати сторону жертви, а отже може мінімізувати вплив співпереживання на просоціальну поведінку підлітків [5]. Нами було встановлено статистично значущий прямий зв'язок між просоціальністю та

загальним балом самопочуття ($t_b = 0,205$; $p < 0,001$). Тобто, підлітки, які демонстрували просоціальну поведінку, почувалися краще.

Для питання «Кількість близьких друзів» були характерними такі описові статистики: середнє значення – 12,140 балів, стандартне відхилення – 144,633 бали, медіана – 3,000 балів, асиметрія – 23,510, ексцес – 558,355. Оскільки цей показник характеризувався значною кількістю викидів і екстремальних значень, нами була проведена процедура відсікання 2,5% мінімальних та 2,5% максимальних значень. У результаті зрізане середнє склало 4,106. Таким чином, у середньому кожний підліток мав більше 4 близьких друзів, що є досить непоганим показником, що непрямо характеризує просоціальну поведінку представників дослідженої вибірки. Про зв'язок між цими показниками також свідчить критерій Кендалла ($t_b = 0,096$; $p < 0,01$).

Обернено пропорційний зв'язок виявлено між просоціальністю та наявністю психосоматичних порушень у підлітків ($t_b = -0,100$; $p < 0,01$). Тобто респонденти, які демонстрували вищий рівень просоціальної поведінки, рідше заявляли про психосоматичні проблеми. Прямо пропорційний зв'язок встановлено між просоціальною поведінкою та параметром батьківської залученості ($t_b = 0,219$; $p < 0,001$). В попередніх дослідженнях нами вже було продемонстровано позитивний вплив батьківської залученості на психологічне благополуччя підлітків [4].

Далі нами було проаналізовано взаємозв'язок між просоціальною поведінкою та параметрами об'єктивної самотності та суб'єктивної самотності респондентів. Обернено пропорційний статистично значущий зв'язок встановлено між ставленням випробовуваних до твердження «Зазвичай я перебуваю на самоті. В основному я полишений на самого себе», яке є параметром об'єктивної самотності, та просоціальною поведінкою старших школярів ($t_b = -0,100$; $p < 0,01$). Також обернено пропорційний статистично значущий зв'язок встановлено між твердженням «Відчуття самотності протягом останніх 12 місяців», як параметром суб'єктивної самотності, та просоціальною поведінкою підлітків ($t_b = -0,071$; $p < 0,05$). Тобто підлітки з низьким рівнем

просоціальної поведінки частіше демонстрували як об'єктивну так і суб'єктивну самотність.

Висновки. Ця стаття являє собою емпіричне дослідження, яке було проведено для вивчення феномена просоціальної поведінки в контексті психічного здоров'я старших школярів. Встановлено, що підлітки, які демонстрували просоціальну поведінку, були більш віруючими у Бога, почувалися краще, мали більше близьких друзів та визначали більший рівень батьківської залученості. Респонденти з низьким рівнем просоціальної поведінки частіше демонстрували як об'єктивну так і суб'єктивну самотність та частіше заявляли про психосоматичні проблеми. Перспективами подальшого розвитку в цьому напрямі є вивчення взаємозв'язку просоціальної поведінки з ризиковою та суїцидальною поведінкою старших школярів.

Література:

1. Бучко В.Б. Роль емоційного інтелекту у формуванні просоціальної поведінки *Вісник Харківського національного університету*. № 1095 «Психологія», 2014, с. 198-201.
2. Головкін Б.М. Запобігання криміналізації молодіжного середовища / Питання боротьби зі злочинністю. Збірник наукових праць. 2012. № 23. С. 76–80.
3. Гітун Н. Технології соціальної роботи з дезадаптованими дітьми і підлітками / Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 29-30 квітня 2014 р.). С. 636-638.
4. Уханова А.І. Детермінанти психічного здоров'я старших школярів : дис. канд. псих. наук : 19.00.04. Харків. мед. акад. післядиплом. освіти. 2018. 263 с.
5. Juvonen, J., Galván, A.. Peer influence in involuntary social groups: Lessons from research on bullying. In M. J. Prinstein & K. A. Dodge (Eds.), *Duke series in child development and public policy. Understanding peer influence in children and adolescents*. The Guilford Press. 2008, p. 225–244.